

Opmerkelijk

Tekst: Dick Groenendijk

Het eind van het voorjaar is altijd het moment om eens terug te kijken naar de eerste meldingen van vlinders. Op het moment dat deze 'Vlinders' van de drukker komt is het voorjaar ver gevorderd en zal iedereen de meeste soorten wel zo'n beetje in de 'pocket' hebben. Voor iedere waarnemer zijn de allereerste vlinders van het voorjaar toch het meest bijzonder. Voor mij was dat een kleine vos, maar de eerste vlinder, om het even of het een citroenvlinder, kleine vos of dagpauwoog is, laat ieder voorjaar opnieuw een bijzonder gevoel achter. Op het moment dat ik deze 'Opmerkelijk' bij de redactie moet inleveren is het nog vroeg in het jaar (zelf heb ik alleen nog maar een kleine vos gezien) en zijn er vooral meldingen van deze allereerste vlinders. Tijd voor een korte terugblik.

Vlinderoverwintelaars Aan het einde van februari was op sloten en plassen nog een behoorlijke ijslaag te zien, maar tegelijkertijd warmde het 's middags zo op dat er volop vlinders vlogen. De voorlopig beste dag was 24 februari met 28 meldingen. Alle vlinders die als vlinder de winter doorbrengen, zijn in deze periode weer gezien. Het meest talrijk was de citroenvlinder, maar dit is dan ook met voor sprong de meest opvallende soort die je in het voorjaar kunt tegenkomen. De eerste citroenvlinder werd gemeld op 24 januari. De kleine vos werd voor het eerst gezien op 16 januari en de dagpauwoog was de voorlopig eerste vlinder van 2003, want die vloog al rond op 14 januari. De gehakelde aurelia is altijd wat later en in 2003 was de eerste te zien op 11 februari.

Bijzonder blijft de atalanta in een Hollandse winter. Normaal gesproken is het een echte trekvlinder die vanuit Zuid-Europa naar het noorden trekt en dan pas in april of mei arriveert. De laatste jaren worden ze echter steeds vaker vroeg in het voorjaar gezien en misschien overwinteren ze wel in Nederland. Ook in 2003 waren de atalanta's er vroeg bij. De eerste melding kwam namelijk al van 21 februari. De laatste vlindermelding van 2002 was overigens ook van een atalanta. Het ging om een melding van een langsvliegende vlinder op 18 december 2002. Op de sloten lag ijs en de temperatuur zal rond het vriespunt geweest zijn. Het was verder windstil en zonnig. De hoeveelheid zonne-instraling zal zo groot geweest zijn, dat de atalanta goed heeft kunnen opwarmen en een stuk heeft kunnen vliegen. Toch blijft het opmerkelijk om hartje winter, op bijna de kortste dag, een atalanta te zien.

Nelly Honig

Misschien overwintert de atalanta tegenwoordig wel in Nederland.

Popoverwintelaars Wat bepaalt nou eigenlijk het verschijnen van vlinders in het vroege voorjaar? In feite zijn er twee sleutelfactoren, namelijk een toename van de temperatuur en een toename van de duur van de daglichtperiode. Beide zijn erg belangrijk voor het op de juiste tijd verschijnen van vlinders. Voor de vlinderoverwintelaars is de toename van de temperatuur op een warme voorjaarsdag voldoende om tevoorschijn te komen. Voor de soorten die als pop de winter doorbrengen, moet er in het voorjaar nog een stukje van de ontwikkeling worden doorgemaakt. Pas dan kan de vlinder tevoorschijn komen. Voor de meeste popoverwintelaars is dat ergens in april en zowel het oplopen van de temperatuur als de toename van de daglengte bepalen het wakker worden uit de winterrust. De inwendige biologische klok reageert dus op beide factoren. Maar, het weer heeft een nogal grillig karakter met in de zomer soms koude dagen of in het najaar juist langdurige warmte. Als vlinders alleen op de temperatuur zouden reageren, zou dat dus op sommige momenten verkeerd kunnen uitpakken. Het groot koolwitje is een voorbeeld van een popoverwintelaar. Normaal gesproken is het dan ook pas in april te zien. In 2003 was het groot koolwitje er echter extreem vroeg bij. Op 27 februari werd het eerste al gemeld in Heumen. Net geen absoluut record overigens, want het allervroegste groot koolwitje ooit werd op 26 februari 1998 waargenomen in Wageningen. Een andere vroeg actieve popoverwintelaar betrof de dennenspanner (*Bupalus piniaria*). Dit is een overdag actieve nachtvlinder die vrijwel overal op de zandgronden voorkomt en als pop de winter doorbrengt. Normaal gesproken zijn dennenspanners niet voor eind maart te zien, maar op 25 februari was er al eentje in Wageningen te vinden. Een verklaring voor dit vroege verschijnen van popoverwintelaars is moeilijk te geven. Qua daglichtlengte is de biologische klok van beide soorten op zijn minst in de war geweest, maar wellicht dat de pop op een plek heeft gezeten waar de temperatuur hoger is geweest. Voor het klein koolwitje dat in december 2002 tussen de sparrentakken in een huis werd gevonden lijkt dat duidelijk. Het meest waarschijnlijk is het dat deze als pop mee naar binnen werd genomen en door de warmte binnenshuis tot ontpoppen is gekomen. ■